

és hiedelmeiből fölepülhessen a magyar Olympos, a délibábos ábránd és költői képzelet teremtménye. A „véreskező” Gejza fejedelem és fia, Szent István — kit az Andrássy-út végén (csonkán) álló ezredévi emlék királyszobrai közt joggal ábrázolt a művész apostoli kereszttel és *harcos karddal* — alaposan elbánt a pogánysággal. Míg Szent István idejében még halállal büntették a pogányhitűeket és Anonymus krónikájának utolsó sorai szerint Thonuz-Abát és feleségét elve temették el, mert nem akart keresztényé lenni, addig Szent László törvénye már csak egy tinó bírságot fizettet azzal, ki „pogány módra kutak mellett áldozik, vagy fák, források és kövek mellett mutat be áldozatot”. Alig két emberöltő alatt nyoma vész mindennek, ami az ősi hitre emlékeztetett, csak az oklevelekbe menekül néhány idevágó szó: *áldókút, egyfa és egykő* (annyi mint szent fa, szent kút, valamint *egyház* is szent házat jelent). Megtartotta azonban a kereszténység a legfőbb lény ősi nevét, az *Isten* szót s a rossz megszemélyesítőjének *ördög, ördög* nevét is; ezek pogány nevek, de eredeti tartalmukat és jelentésüket ma már nem ismerjük, csupán azt, amivel a keresztény vallásos fölfogás megtöltötte őket.

A költészet, mely nem lehet el az ember fölött álló csoda nélkül, egy ideig beérett a keresztény hitvilág alakjaival. De jön a renaissance s vele fölébred a görög-római Olympos s hol szerényen megvonul az angyalok mellett, hol osztozik velük, hol diadalmasan visszafoglalja elvesztett állásait. Zrinyi és Gyöngyösi elbeszélő költeményei tanulságosan mutatják ezt. A csupa-ész Voltaire számúzi ugyan mind a kétféle csodásságot s IV. Henrikjét az Esz, a Bátorság, a Harc, a Félelem megszemélyesítéseivel veszi körül, de ezek a hideg, testetlen és hagyománytalan vázak nem állják meg a helyüket. A XVIII. században kezd ébredni a nemzeti mult érzéke s a német Klopstock, bár a Messiást is éneklí, hazafias drámáiban és ódáiban előhívja az ó-germán és skandináv Walhalla isteneit. A nyomában járó romanticizmus lelkesedve fölkarolja a nemzeti mitológiát s legalább a költészetben régi zajaikba iktatja a nemzeti isteneket. Nékünk

nem maradt sem Olymposunk, sem Walhallánk s ezért költészet és tudomány egyaránt rajta volt, hogy fölfedezze a mult emlékeiben, vagy ha nem lehet, megteremtse. Dugonics még beéri a *Magyarok Istenével* és regénye végén oltárt emel neki a Rákos mezején. A tudomány azonban a keleti származás nyomán eljut a perzsa Ormuzd és Ahriman kettőségéhez és lépésről-lépésre, azaz föltevésről-föltevére haladva végül elfogadja a Jó s a Rossz elvének magyar istenségét. Ezeknek már csak nevet kellett adni s ezt megtette Székely Sándor a *Haddurral*, Vörösmarty pedig a *Hadúr* mellé fogadott *Armánnyal*. Így megkapta a romantikus költészet a maga nemzeti, pogány istenét. A nép hagyománya és hite erről semmit sem tud. Ez tisztára irodalmi mitológia s mint ilyen hagyományossá is vált s igen jól megállta a helyét. A költői ihletnek van jussa építeni ott, hol a századok mostoha-ésága pusztá teret hagyott maga után. Csak az az óhaj szakad ki lelünk, bár volna a százestendős Hadúrnak ma is annyi ereje, mint mikor két esztendő korában lesújtotta Alpár mezején a magyarságra támadó Armányt.

Tolnai Vilmos.

A magyar úttörő mesterek kiállítása a Múcsarnokban. Husvét vasárnapján nyitotta meg a Képzőművészeti Társulat ezévi tavaszi tárlatát a Múcsarnokban. Az utóbbi esztendők hagyományaihoz híven újból együtt találjuk itt a régit az újjal: Karlovsky Bertalan, Knopp Imre gyűjteményes kiállítása után most az úttörő magyar mesterek emlékeinek és magántulajdonból kiállított műveinek szenteli a társulat az első termet. A kegyelet érzése vezetí ebben a társulatot, amely megalakulása után az itt szereplő mesterek műveiből rendezte első kiállítását.

A többi terem a máé: a legutolsó esztendők művészi termését mutatja be, de csak töredékben. A mai magyar művészet eegységes és teljes képét a Múcsarnok termeiben hiába keressük. Művészi életünkben a versenyes, csoportokra szakadás és elkülönülés tán soha nem volt nagyobb arányú, mint éppen ma, amikor az erők közös és hatalmas arányú felvonulására volna szükség, hogy a

Műcsarnok idényről-idényre megújuló tárlatai egybegyűjték s a világ elé tárják mindazt, ami a magyar művészetben új értéket — ha nem is mindig nagyot és maradandót — jelent. Hogy a legújabb művészi irányok ki nem érlelt, kereső és bizonytalan kísérletei nem nyerne otthont a Műcsarnok termeiben, ezt nem róhatjuk fel neki. Ellenkezőleg. A Képzőművészeti Társulat van arra hivatva, hogy a magyar művészet nagy hagyományait őrizze, e hagyományok szellemében fogadja be az újat, nevelje és irányítsa a közönség ízlését. Ezért tartjuk szerencsésnek az ideai retrospektív kiállítást, melyen a XIX. század művészetének nem egy maradandó értékét szemlélhetjük. De nem hagyhatjuk szó nélkül egyes művészesoportok távolmaradását, amelyek közül a Benczúr-Társaság — tán hogy az elszakadás annál szembeötlőbb legyen — egyidejűleg rendezett külön kiállítást a Nemzeti Szalon termeiben.

A tárlat egész anyagának ismeretése nem lehet e helyen feladatunk; elvégezte ezt már a maga idejében az aktualitások iránt sokkal érzékenyebb napisajtó. Az alábbi sorokban inkább arról emlékezünk, ami ott elmaradt: az úttörő mesterek kiállításának szentelünk néhány megjegyzést.

Az első teremben együtt találjuk a XIX. század magyar mestereit Barabástól Szinyeiig. Mintha nem is tárlaton, de múzeumban járnánk: a magyar művészet Pantheonában. A magántulajdonból kiállított alkotások nagy vonásokban egy század hatalmas művészi fejlődését tárják elénk, melyben a magyar teremtő génusz megjárta a keresés, kibontakozás és önmagáraeszmélés útját s oly magasságokba jutott, ahonnan új, maradandó és speciálisan magyar értékeket adott a művészetnek.

A biedermeiert Barabás Miklós, Borsos József és Marastoni József néhány alkotása képviseli. Különösen figyelemreméltó a korszak nagy mesterének, Borsos Józsefnek „Török nő”-je finoman megtört s egybehangolt tompa színeivel s Barabás Miklósnak 1841-ből való „Biedermeier női arckép”-e, amelyen a mester a palettájára később annyira jellemző, élénk, egybe nem hangolt, tarka színelemekkel mellett, aminőt a

„Galambposta”, vagy a Szépművészeti Múzeum „Nemzetőr”-e képviselnek, mint finom érzékű kolorista mutatkozik be. Az egyszínű, sötét-szürke háttérből kibontakozó sötétbordó széktámla, a ruhának meleg, mély feketéje s az ujj finoman megtört szürkésfehér selymének megfestése szinte a legjobb németalföldi mesterekre emlékeztetnek.

A nemzeti művészet kibontakozásának érdekes állomását jelzik Böhm Pál „Cigánycsalád”-ja és Grimm Rudolf „Rákóczi Rodostóban” című képe. Szinte mesterként modorosság a magyaros tárgyválasztásban: amott keresett népiesség, itt történelmi romantika, csupa külsőség, az érzés frissesége és mélysége, a meglátás eredetisége, a forma- és színelemzés sajátosan magyar jellege nélkül. Önkéntelenül irodalmi párhuzamra gondolunk, a népiességokra s a Garay-féle hősi eposzok korára. Csakhogy az irodalom egy-két évtizeddel megelőzte ez alkotásokat.

Brodsky Sándor, Keleti Gusztáv, Ligeti Antal műteremvilágításban festett s a mai szemnek olajnyomatként ható tájképei hasonlóképpen keveset nyujtanak a sajátos magyar lélek érzés- és hangulatvilágából. Annál nagyobb kinése a tárlatnak a magyar föld festő-poétájának, Mészöly Gézának két nagy balatoni tájképe. Idegenben készült mind a kettő, a mester párisi műtermében, s nem a szabad természet közvetlen ihletéséből. De magával vitte az emlékképet, a megfigyelt táj hangulati egységét s a maga lelki mélyen gyökerező magyar érzését. Csodálatos finomsággal adja a Balaton vizének és levegőjének enyhe, szürkés gyöngyháztonusait; a fák és ligetek mint egységben látott, elmosódó tömegek illeszkednek bele a végtelen perspektívát nyitó tájképbe, melynek mélyesges csöndjét és nyugalmit a staffage-alakok sem zavarják. A végtelen természet egyegy darabja Mészöly mindenik képe; nem, ennél több: a magyar tájnak oly meglátása és oly maradandó értékű ábrázolása, mint aminőt a festőművészet egyetemes történetében Hollandia tengerpartjáról adtak Adalbert Cuyp, Jan van Goyen, a XVII. század nagy mesterei.

Másik, idegenbe szakadt nagy tájképfestőnk, a barbizoni erdő

borongó lelkű mesterét, Paál Lászlót, két tájképe képviseli. A dr. Majovszky Pál tulajdonából kiállított „Erdő széle poruláskor” című kép igen jellemző darabja Paál művészetének. Példája annak, mint lehetnek szín- és tónusértékek a tájképben is mély és igaz lelki tartalom hordozói. A széles esetkezeléssel megfestett fák hatalmas lombkoronájának mély zöldjében, a súlyos, vészajtósoló felhők sötétszürke, gomolygó tömegének s a felhasadó, egyáltalán kivillanó világításának éles ellentétében mintha nemcsak az égnek, de a mester lelkének viharait és közelgő elborulását is éreznők. És ez a nagy mester jellemvonása, aki a vérevel fest s alkotásaiban egész egyéniségét, lelkének mélyből fakadó megnyilatkozását adja. — De még egy szempontból érdekes Paál László képe. Tanulságosan szemlélteti, mint a Szépművészeti Múzeum Paál-termének annyi más darabja, hogy a mester, bármennyire belevitte érzésvilágát s lelkének egyéni, borongó hangulatát képeibe, a tájkép kompozíciójában mennyire barbizoni maradt s mennyire döntő tényező volt fejlődésében Rousseau és Dupré művésze.

A tájképfestők sorát Szinyei Merse Pál zárja le a „Majális” egyik színvázlatával. Egy új világba lépünk e kép előtt. Szinyei Majálisa nem csupán a pleinair festésnek az európai művészetben is úttörő és befejezett remeke, de ennél több: egyetlen finom és meleg színakkord, melyből érzés és hangulat, a magyar lélek derűje és vidám jókedve csap felénk. Nem pusztán levegő-, fény- és színproblémák mesteri megoldása, de érzéstartalom, mely a színek tüzeben találja meg a megnyilatkozás útját.

Talán kevesen tudják, hogy e kép, melyen ott él a napsugár játéka a fű zöldjén s melyen a lombvetette árnyékban érezni véljük a déli nap nyomasztó melegét, műteremben készült s hosszas problémakeresés, a vázlatoknak egész sora előzte meg. Az ismerős vázlatokból kettőt a Szépművészeti Múzeum őriz, egy harmadikat, özv. Rosenberg Gyuláné tulajdonából, a tárlaton szemléltethetünk. A Szépművészeti Múzeum I. színvázlata szinte egészen kiesik az előtanulmányok sorából: még alig sejteti, minő ígéretek

szunnyadnak a mester lelkében. Annál érdekesebben egészítik ki egymást a II. színvázlat és tárlatunk képe. Amott a színprobléma teljes megoldását kapjuk a színek mélységeinek és tüzenek utólérhetetlen erejű lefokozásában és egymásra utalt megkötöttségében, emitt a tömegelosztás és kompozíció nyér majdnem végleges alakot. S amint a keresett színakkordot sikerült megütnie II. színvázlatán s a kompozíció megoldása foglalkoztatja: tompítja a színek tüzét, úgyannyira, hogy e harmadik vázlat, amelyen a szélesen felrakott színfoltokból immár alakok bontakoznak ki, színben bágyadtabb és erőlenebb. Elegáns, széles esetkezeléssel megfestett „Rokokó”-ja igen finom, színértékben gazdag és pompázó, friss alkotás.

Amint így végigpillanthattunk egy futó tekintettel a mult század magyar tájképfestészetén: a történelmi festészet, a formák és kompozíció nagy mestereit is méltóan képviseli egynehány alkotás. Itt találjuk Ernst Lajos gyűjteményéből Székely Bertalannak V. László neveltetését ábrázoló sötét, de csodálatosan mély és meleg tónusú képét és Zrinyi kirohanásainak egy vázlatát. Zichy Mihály egy nagyméretű színes rajza, Lotz Károly „Bacchus diadalútja” e. kompozíciója a nagyobb vásznak közül valók. Amazon a mester képzeletének gazdagságát és biztos rajztudását szemléltethetjük, ezen az olvadó barnás színek meleg tónusából enyhén kivilágító, fojtott tűző színfoltok pompája gyönyörködtet. A történelmi festészet gazdag külsőségekkel, nagyhangú al-páthosszal, mesterkelt világitási effektusokkal dolgozó iskoláját Madarász Viktor „Zách Felicián”-ja képviseli. A mester Dózsa György-portréja viszont, a palaszürke, őlmos égből kirajzolódó hatalmas félalak, egyszerűbb eszközökkel monumentális hatású. E komor és súlyos erő közelében mint az ifjúság derűs, virágos tavasza hat Liczen-Mayer Sándor „Tavaszi” e. képe, amelynek egy ceruzavázlatát Wolfner Gyula gyűjteménye őrzi.

Az olasz cinquecento nagy alkotásainak másolásán nevelődött Hahn Antal „Lédá”-ja híven tükrözi kompozícióban, szín- és formafelfogásban egyaránt a nagy minták hatá-

sát. Pár évvel idősebb kortársának, Orlai Petrics Somának Miltonja 1862-ből felépítésének világosságával, hangulatának nyugodt egységével s a mozdulatok kifejező erejével a Munkácsy mellett is figyelmet érdemlő alkotás.

Sokan állnak meg nagy csodálkozással Benczúr Gyulának müncheni éveiből való „Du Barry grófnő és XV. Lajos” című képe előtt (1874.). Nos, ez a kép egyike a mester amaz alkotásainak, amelyek kétségessé tehetnék az egyoldalúan túlzó és kissé tán elfogult hazai kritika magasztalásait. Drága kosztümöknek, selyemnek, bíbornak gazdagon pompázó, bravúros megfestése e kép, amely a külsőségeknek minden pompája ellenére is hidegen hagy. Annál jobban megragad a művészi ösztön intuitív ereje, a meglátás eredetisége, a hangulat mélysége, a színfelfogás és ecsetkezelés sajátosan egyéni megnyilatkozása Munkácsy Mihály kiállított képein. „Mozart halálá”-nak Kaszab Aladár tulajdonában levő változata került kiállításra. Befejezett kompozíció, sötét, meleg színek, finom tónusegység, melyből enyhén világít ki az ülő főalak széktámlájához támasztott párna fehér színe. És ez az alak Munkácsy jellemző erejének egyik remeke. Lehanyatló balja nem bírja már a hangjegyzeteket, taktust vezénylő jobb kezét fáradtan emeli — minő finom és kifejező e kéz! — de arcán és tekintetében ott él még a művész egész lelke: ihletett pillanatok mélységes hangulata. S a lélekmeglátásnak és emberábrázolásnak ez az ereje jelenti Munkácsy művészetének nagyságát.

Az újabb kritika különös szeretettel fordul a mester tájképei felé, sőt hajlandó a nagy kompozíciók rovására ezekben látni Munkácsy művészetének igaz értékeit. Nem osztjuk e felfogást a maga feltétlenségében, amely a mának a súlyosabb kompozíció-problémáktól idegenkedő, delikát hatásokat kereső, könnyedebb lelkivilágából nőtt ki. De meg kell állnunk egy pillanatra a mester két tájképe előtt. Mindkettő Courbet hatását mutatja. A dr. Majovszky Pál tulajdonából kiállított „Erdőrészlet” különösen hangulatos alkotása a mesternek: a széles ecsetkezeléssel megfestett lomb elmosódó zöldjébe odavetett

kék színtoltokkal immár modern színproblémák megoldására tesz érdekes és finom kísérletet.

És végül vessünk még egy futó pillantást Deák Ébner Lajos „Szolnoki vásár”-e képre, amelyen a világos alapszínre gyöngéd és halk harmóniájában s a finom szürkés levegőhatásokban igen érdekesen figyelhetjük meg, mint tör fel Bastien-Lepage hatásán keresztül is a mester specifikus magyar érzésvilága a motívum keresetlenségében, a meglátás világosságában s a kifejezésnek nemesen egyszerű eszközeiben. Deák Ébner képe a magyar népiélet ábrázolásában ugyanazt jelenti nekünk, amit a tájképfestésben a magyar föld nagy mestereinek, Mészöly Gézának művészete.

Méltó és nagy elismerés illeti a Képzőművészeti Társulatot, hogy e kiállítást megrendezte. Hadd eszméljünk. Hadd lássa a mának túlkultúrált, nemzetköziséget áhítózó nemzedéke, hogy igazi, nagy, maradó művészet csak a nemzeti lélek legmélyebb gyökereiből nőhet ki, s hogy éppen ez a művészet jelenthet igaz értéket nemcsak egy nemzet kultúrájában, de a nemzetközi viszonylatban is.

Kapossy János.

Az újabb Rousseau-irodalomból.
A genfi óras-családból származó, eléggé kalandos és viharos ifjúságot átélő s aztán egyszerre az irodalom ormaira felhágó, az olvasóközönséget szinte egy csapással meghódító Rousseau, XVIII-ik századi határtalan népszerűsége után, a XIX. század folyamán meglehetősen mostoha megítélésben részesült, legalább is nagy ellenfelével: Voltaire-rel szemben erősen háttérbe szorult. Még szülőhazájában, Genfben is, ahol pedig állandóan ápolták az emlékezetét, 1878-ban, halálának százéves fordulójára alkalmából, tisztelői nem minden aggodalomtól menten merték ezt az évfordulót megünnepelni, s ünnepélyüknek az ellenérzések részéről való megzavarásától tartottak.

Azonban a XX. század kezdetével a kutatók figyelme mindinkább feléje kezd fordulni, mind behatóbban vizsgálat alá veszik életének egyes mozzanatait, amelyekből szellemének fejlődését, alakulását, a lángésznek szinte eruptív kitörését job-